

РОЗДІЛ 12 ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО

УДК 351.354

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/125>

ІНСТИТУТ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – СПІВРОБІТНИКІВ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИХ ОРГАНІВ)

INSTITUTE FOR THE REHABILITATION AND ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE SYSTEM OF MILITARY LAW (USING THE EXAMPLE OF MILITARY PERSONNEL – EMPLOYEES OF INTELLIGENCE (COUNTERINTELLIGENCE) AGENCIES)

Григоренко Є.І., професор кафедри військового права

*Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
консультант*

*Комітет Верховної Ради України
з питань національної безпеки, оборони та розвідки*

Передерій О.С., професор кафедри військового права

*Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Чалій М.Г., викладач кафедри військового права

*Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена висвітленню ключових аспектів нормативно-правового регулювання застосування інституту адаптації та реабілітації щодо військовослужбовців, які проходять службу у системі розвідувальних та контррозвідувальних органів України. На основі аналізу положень чинного законодавства України, було запропоновано авторські особливості регуляторної дії інституту адаптації та реабілітації. Зокрема, встановлено, що зазначений інститут є галузевим інститутом військового права, за особливостями змісту належить до матеріальних інститутів, оскільки норми права, які складає цей інститут визначають, передусім, права та обов'язки. Також підкреслено, що за функціональною приналежністю інституту адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів цей інститут є регулятивним і має охоронну складову. Обґрунтовано позицію про те, що інститут адаптації і реабілітації за ієрархією в системі інститутів військового права є основним, так як виступає базою для гарантування правового статусу військовослужбовців та членів їх сімей, робить суттєвий внесок у стабілізацію базових засад проходження військової служби, формує основу для належного виконання обов'язків військовослужбовцями для забезпечення національної безпеки та оборони України.

Обґрунтовано висновок про те, що правовий інститут реабілітації та адаптації військовослужбовців у системі військового права (на прикладі військовослужбовців – співробітників розвідувальних та контррозвідувальних органів) займає чільне місце як у межах основного правового інституту соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, так і у межах військового права в цілому. Субінститут адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів є сукупністю правових норм, що регулюють певний тип (певну групу) однорідних суспільних відносин у межах основного інституту – соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Субінститут реабілітації та адаптації військовослужбовців традиційно існував у межах військового права. Зокрема, питання адаптації традиційно були на часі та актуалізувалися довгими процесами скорочення Збройних Сил та інших військових формувань, що здійснювалося особливо інтенсивно на початковому етапі розвитку Української державності. При цьому законодавець питання адаптації військовослужбовців розглядав у системі основних прав військовослужбовців, пов'язаних з проходженням військової служби. Так, відповідно до частини п'ятої статті 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням. Адаптація зазначеної категорії осіб провадиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, за рахунок коштів державного бюджету.

Проте у сучасних умовах інститут адаптації отримав нові аспекти реалізації. Встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, з числа військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб після їх звільнення обов'язково проходять відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні) заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу) в порядку, встановленому Міністерством оборони України. Що стосується реабілітації, то на законодавчому рівні про неї йдеться у межах права військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та біологічне батьківство (материнство).

Ключові слова: національна безпека, розвідка, контррозвідка, правоохоронна діяльність, воєнно-медична діяльність, сили безпеки, сили оборони, права особи, соціальний захист, адаптація, реабілітація.

The article is devoted to highlighting the key aspects of the regulatory and legal regulation of the application of the adaptation and rehabilitation institute for military personnel serving in the system of intelligence agencies of Ukraine. Based on the analysis of the provisions of the current legislation of Ukraine, the author's features of the regulatory action of the adaptation and rehabilitation institute were proposed. In particular, it was established that the specified institute is a branch institute of military law, and according to the peculiarities of the content it belongs to material institutes, since the norms of law that make up this institute determine, first of all, rights and obligations. It is also emphasized that according to the functional affiliation of the adaptation and rehabilitation institute for military personnel – employees of intelligence agencies, this

institute is regulatory and has a security component. The position is substantiated that the institution of adaptation and rehabilitation according to the hierarchy in the system of military law institutions is the main one, as it acts as a basis for guaranteeing the legal status of servicemen and their family members, makes a significant contribution to stabilizing the basic principles of military service, forms the basis for the proper performance of duties by servicemen to ensure the national security and defense of Ukraine.

The conclusion is substantiated that the legal institution of rehabilitation and adaptation of servicemen in the system of military law (using the example of servicemen – employees of intelligence agencies) occupies a prominent place both within the framework of the main legal institution of social protection of servicemen and their family members, and within the framework of military law as a whole.

In the conditions of a tense military and security situation in Ukraine, the specified institution requires further improvement and optimization in order to increase the efficiency of the exercise of rights by servicemen of the entire Security and Defense Sector. The sub-institution of adaptation and rehabilitation of military personnel – employees of intelligence agencies is a set of legal norms that regulate a certain type (a certain group) of homogeneous social relations within the framework of the main institution – social protection of military personnel and their family members. The sub-institution of rehabilitation and adaptation of military personnel traditionally existed within the framework of military law. In particular, the issues of adaptation have traditionally been timely and were actualized by the long processes of reduction of the Armed Forces and other military formations, which was carried out especially intensively at the initial stage of the development of Ukrainian statehood. At the same time, the legislator considered the issue of adaptation of military personnel in the system of basic rights of military personnel related to military service. Thus, in accordance with Part Five of Article 8 of the Law of Ukraine «On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families», the state ensures social and professional adaptation of military personnel who are dismissed due to staff reductions or organizational measures, due to health conditions, as well as military personnel of conscripted military service who were not employed before being called up for conscripted military service, in the event of a corresponding application by the specified persons. If necessary, social and professional adaptation is also carried out by members of the families of military personnel upon their application. The adaptation of the specified category of persons is carried out by the central executive body that implements state policy in the areas of employment of the population and labor migration, labor relations, social protection of the population, at the expense of the state budget. However, in modern conditions, the institution of adaptation has received new aspects of implementation. The fact of deprivation of personal freedom as a result of armed aggression against Ukraine has been established, and military personnel, combatants and persons equated to them, after their release, must undergo rehabilitation (post-isolation, reintegration) measures, adaptation, support (accompaniment) measures in accordance with the procedure established by the Ministry of Defense of Ukraine. As for rehabilitation, at the legislative level it is mentioned within the framework of the right of military personnel to health care, medical care and biological paternity (motherhood).

Key words: national security, intelligence, military-medical activities, defense forces, individual rights, social protection, adaptation, rehabilitation.

Актуальність обраної проблематики та мета статті.

Військове право, будучи спеціалізованою, комплексною та інтегрованою галуззю права, є системним та доволі складно-структурним утворенням. Наведеної якості ця галузь права набуває за посередництвом системи внутрішніх складових, які у єдності складають його нормативний масив. До таких структурних компонентів належать норми права та правові інститути, що, будучи охопленими єдиним предметом правового регулювання, мають спільне спрямування на унормування суспільних відносин у сфері забезпечення національної безпеки та оборони України.

У правовій доктрині існують позиції, які відображають розуміння військового права як єдності не лише правових норм та правових інститутів, але й підгалузей права. Так, зокрема, Т. Гарасімов та П. Білик пишуть, що підгалузі та інститути військового права об'єднують норми права та конкретизують ознаки специфіки й однорідності військово-правових відносин, мети правового регулювання. Інститути військового права належать до складу відповідних підгалузей права та складаються із субінститутів – більш вузької сукупності правових норм, які групуються не лише на підставі загальних ознак предмета і методу правового регулювання, але й з урахуванням мети їх правової дії [1, с. 37]. Таким чином, наведені автори виходять з того, що система військового права як внутрішня його побудова передбачає структуризація, яка охоплює норми права, правові інститути та підгалузі права. Серед таких правових інститутів особливе місце займає інститут соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, у тому числі й тих, що є співробітниками розвідувальних органів. Отже, **метою статті** є висвітлення місця і ролі правового інституту соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, які є співробітниками розвідувальних органів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до усталеної системи класифікації правових інститутів інститут реабілітації та адаптації військовослужбовців, по-перше, за предметом правового регулювання належить до одного з інститутів військового права [2, с. 182]. По-перше, у межах наведеного критерію, його слід віднести саме до галузевого інституту, оскільки він належить до однієї галузі права – військового права та розвивається саме у її межах. Питання про належність його до права соціаль-

ного забезпечення не постає, з одного боку, з огляду, на чітке спрямування щодо забезпечення національної безпеки та оборони України, як предмету військового права, про що буде йтися далі. І з іншого, таке питання не постає у зв'язку з тим, що за своєю суттю та юридичної природою військово-право є комплексною галуззю права, яке певним чином вбирає підходи інших галузей права, але виключно з приводу чітко визначених аспектів їх реалізації, а саме забезпечення національної безпеки та оборони.

По-друге, правовий інститут реабілітації та адаптації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів за змістом суспільних відносин належить до матеріальних інститутів. Це пов'язано з тим, що норми права, які складає цей інститут у першу чергу сконцентровані на встановленні відповідних прав та обов'язків, а не процедури їх реалізації. Так, наприклад, відповідно до частини другої статті 43 Закону України «Про розвідку» [3], співробітникам розвідувальних органів та членам їх сімей, які не забезпечені відповідно до частини першої цієї статті медичним страхуванням, гарантується безоплатне медичне забезпечення та пільгове реабілітаційне, санаторно-курортне лікування, оздоровлення в закладах охорони здоров'я, санаторно-курортних закладах розвідувальних органів або відповідних закладах центральних органів виконавчої влади, у підпорядкуванні яких функціонують такі органи. Або, відповідно до абзацу 12 пункту 1 статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4], військовослужбовці під час реабілітації та лікування у закладах охорони здоров'я усіх форм власності та підпорядкування забезпечуються за рахунок державного бюджету щоденним харчуванням за нормою № 5, яка застосовується у військово-медичних закладах. Оплата здійснюється Міністерством оборони України за фактом надання послуги на основі щомісячного звіту медичного закладу.

Проте певні процесуальні складові у межах цього інституту теж зустрічаються. Наприклад, порядок надання військовослужбовцям медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації у медичних закладах за межами України та проведення оплати послуг із надання вказаної медичної допомоги устанавлюється Урядом (третє речення абзацу 10 пункту 1 статті 11 указанного

Закону). Крім того, як приклад, процесуальної складової у межах інституту адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів слід навести Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» № 432 від 21 червня 2017 року.

Так, відповідно до абзацу один-п'ять пункту 12 цієї Постанови, особа для отримання послуг з професійної адаптації звертається до місцевого органу за адресою задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування) або за місцем фактичного проживання (перебування) із заявою у паперовій формі, зокрема шляхом надсилання її на адресу електронної пошти, згідно з додатком один. До заяви додається (додаються) засвідчена (засвідчені) в установленому порядку копія (копії)/сканована копія (скановані копії)/фотокопія (фотокопії): посвідчення, що підтверджує наявність одного із статусів, визначених пунктом першим цих Порядку та умов; свідоцтва про шлюб, для дітей – свідоцтва про народження (для членів сімей осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною); індивідуальної програми реабілітації (для осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю).

При чому, аналізуючи правовий інститут адаптації та реабілітації військовослужбовців та його належність до матеріального чи процесуального інституту, можна з'ясувати таку закономірність. Передусім він складатиметься з матеріальних норм, проте мають і норми процесуальні. Але останні формулюються та закріплюються найбільш концентровано на рівні підзаконних нормативно-правових актів та у першу чергу постанов Кабінету Міністрів України. На рівні законів переважно йдеться про фіксацію норм матеріального права. Наведене в цілому відповідає традиціям вітчизняного законотворення, а також дозволяє у доволі динамічному порядку удосконалювати процедурні аспекти діяльності з адаптації чи реабілітації військовослужбовців. Разом із тим, у деяких випадках такий підхід тягне за собою необґрунтовані зміни та невідступність сталості у межах цього правового інституту військового права.

По-третє, за функціональною приналежністю інституту адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів цей інститут є регулятивним. Проте, урахувавши його загальну спрямованість на забезпечення національної безпеки та оборони України він має і охоронну складову. На цей аспект наведеного інституту слід звернути особливу увагу. Це зумовлено особливою візією військового права у цілому та окремих його правових інститутів та навіть норм. Наведене знайшло своє закріплення як на законодавчому рівні, так і на рівні юридичних позицій Конституційного Суду України. Так, відповідно до абзацу четвертого підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року у справі про посилення соціального захисту військовослужбовців указано на те, що припис частини п'ятої статті 17 Конституції України чітко покладає на державу конституційний обов'язок щодо створення системи посиленої соціальної підтримки військовослужбовців та членів їхніх сімей, що поширюється не тільки на спеціальні пенсії та допомогу для них, а й підтримку у сфері охорони здоров'я, освіти, а також наданні житла та спеціальних підтримочних заходів під час їх переходу до цивільного життя. При цьому, у наступному абзаці орган конституційної юрисдикції чітко наголошує на тому, що виконання дер-

жавою конституційного обов'язку щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Цей обов'язок безпосередньо корелює з частиною другою та третьою статті 17 Конституції України [5], пунктом 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про національну безпеку України», а також абзацом другим статті 1 Закону України «Про оборону України», де йдеться про національну безпеку та оборону України. Так, наприклад, під обороною, відповідний Закон розуміє систему політичних, соціальних, економічних, наукових, воєнних, науково-технічних, правових, інформаційних, організаційних та інших заходів держави стосовно підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Крім того, відповідно до абзацу п'ятнадцятого статті 3 цього ж Закону, підготовка держави до оборони в мирний час включає окрім іншого і забезпечення охорони державного кордону України та її посилення у разі загострення обстановки, виникнення реальної загрози здійснення збройних та інших провокацій на державному кордоні України.

Також слід указати і на те, що аналіз Закону України «Про розвідку» свідчить про те, що розвідувальні органи зобов'язані вживати найрізноманітніші заходи у сфері оборони, охорони та захисту. Так, наприклад, відповідно до пункту 5 частини 1 статті 6 цього Закону, розвідувальні органи з метою сприяння реалізації національних інтересів України, своєчасного забезпечення споживачів розвідувальною інформацією, а також протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України у визначених законом сферах сприяють спеціально уповноваженому органу державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності у здійсненні контррозвідувального забезпечення закордонних дипломатичних установ України, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у державі перебування, відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю, а також охорони державної таємниці у цих установах.

Отже, охоронний та захисний аспект інституту адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів підтверджується як на рівні нормативно-правових актів, так і на рівні юридичних позицій Конституційного Суду України. Разом із тим, аналізуючи цей правовий інститут у системі військового права та співставляючи його з іншими правовими інститутами слід висувати, що він домінантно є інститутом регулятивним. Відповідно, системний підхід до вищевказаних положень дозволяє достеменно стверджувати про те, що правовий інститут реабілітації та адаптації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів спрямований не лише на соціальний захист відповідних осіб, але й на створення відповідних умов для належного забезпечення національної безпеки і оборони України. У цьому знаходить своє відбиття як регулятивна, так і охоронна природа наведеного правового інституту.

Якщо говорити про інститут соціального захисту військовослужбовців у цілому, то він, а також субінститути, що входять до його структури виступають основою для забезпечення соціальної безпеки та соціальної стабільності. На це звертається увага у статті 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». Зокрема, там вказано на те, що Соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до

особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

По-четверте, за обсягом правового регулювання та колом охоплених суспільних відносин правові інститути можуть бути поділені на основні та субінститути. Як зазначає В. І. Риндюк, інститут права будується не на основі однорідних суспільних відносин певного виду, а об'єктивно змістовною основою правових інститутів є відповідні суспільні інститути, необхідність існування яких у суспільстві визначається чітко визначеною потребою [6, с. 63].

Отже, правові інститути поділяють на основні та субінститути. При цьому, як ми вже зазначали, військове право, на наш погляд, системно не поділяється на підгалузі права, а натомість базовим маркером поділу є правовий інститут. До основних інститутів військового права, наприклад, слід віднести інститут військового управління, проходження військової служби, соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Останній правовий інститут є основним, оскільки виступає як база для гарантування правового статусу військовослужбовців та членів їх сімей, робить суттєвий внесок у стабілізацію базових засад проходження військової служби, формує основу для належного виконання обов'язків військовослужбовцями для забезпечення національної безпеки та оборони України.

Крім того, статус основного додає цьому інституту нормативний масив. У першу чергу слід звернути увагу на положення Конституції України, де окрім інших правових норм слід особливо виділити частину п'яту статті 17, у якій йдеться про те, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. При цьому слід звернути особливу увагу на те, що військовослужбовці та члени їхніх сімей є єдиною категорією в Україні про соціальний захист яких йдеться безпосередньо у засадах конституційного ладу України (Розділ I Основного Закону України).

З цього приводу орган конституційної юрисдикції сформулював цілу низку юридичних позицій, які додатково підсилюють значущість правового інституту соціального захисту військовослужбовців, у тому числі й співробітників розвідувальних органів. Так, у реченні першому та другому абзацу першого пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій) від 20 березня 2002 року встановлено, що Конституція України виокремлює й інші категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій держави, зокрема гарантій соціального захисту. До них насамперед належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку.

У свою чергу, абзаци четвертий та шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 грудня 2016 року визначають, що

організаційно-правові та економічні заходи, спрямовані на забезпечення належного соціального захисту громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей пов'язані не з втраченою працездатністю, безробіттям або відсутністю достатніх засобів для існування (стаття 46 Конституції України), а особливостями виконуваних ними обов'язків щодо забезпечення однієї з найважливіших функцій держави – захисту суверенітету, територіальної цілісності України (частина перша статті 17 Основного Закону України).

Отже, субінститут адаптації та реабілітації військовослужбовців – співробітників розвідувальних органів [7, с. 10–28] є сукупністю правових норм, що регулюють певний тип (певну групу) однорідних суспільних відносин у межах основного інституту – соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей. Субінститут реабілітації та адаптації військовослужбовців традиційно існував у межах військового права. Зокрема, питання адаптації традиційно були на часі та актуалізувалися довгими процесами скорочення Збройних Сил та інших військових формувань, що здійснювалося особливо інтенсивно на початковому етапі розвитку Української державності. При цьому законодавець питання адаптації військовослужбовців розглядав у системі основних прав військовослужбовців, пов'язаних з проходженням військової служби. Так, відповідно до частини п'ятої статті 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», держава забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які звільняються у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, а також військовослужбовців строкової військової служби, які до призову на строкову військову службу не були працевлаштовані, в разі відповідного звернення зазначених осіб. У разі необхідності соціальну та професійну адаптацію проходять також члени сімей військовослужбовців за їх зверненням. Адаптація зазначеної категорії осіб провадиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, за рахунок коштів державного бюджету.

Проте у сучасних умовах інститут адаптації отримав нові аспекти реалізації. Так, відповідно до пункту 1 статті 11 цього Закону у редакції від 21 березня 2024 року, особи, стосовно яких згідно із Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, з числа військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб після їх звільнення обов'язково проходять відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні) заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу) в порядку, встановленому Міністерством оборони України. Що стосується реабілітації, то на законодавчому рівні про неї йдеться у межах права військовослужбовців на охорону здоров'я, медичну допомогу та біологічне батьківство (материнство).

Висновки та пропозиції. Отже, правовий інститут реабілітації та адаптації військовослужбовців у системі військового права (на прикладі військовослужбовців – співробітників розвідувальних та контррозвідувальних органів) займає чільне місце як у межах основного правового інституту соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей, так і у межах військового права в цілому. В сучасних умовах зазначений інститут потребує подальшого удосконалення та оптимізації задля підвищення ефективності реалізації прав військовослужбовців всього Сектору безпеки і оборони та соціальної стабільності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарасімов Т., Білик П. Концептуальні виміри військового права як комплексної галузі права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 1 (33), 2022. С. 34-40.
2. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Х. : Право, 2015. 368 с.
3. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 р. № 912-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 86. Ст. 2761.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № № 2011-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190.
5. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Риндюк В. І. Система права в контексті сучасних підходів до праворозуміння. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету Серія ПРАВО*. Випуск 70. 2022. С. 59-63.
7. Військова розвідка : навчальний посібник / упорядники : Д. В. Зайцев, А. П. Наконечний, С. О. Пахарев, І. О. Луценко ; за ред. В. Б. Добровольського. Київ: Вид. «КНТ». 2022. 332 с.